

4. Макаренко А. С. Педагогічна поема. / Макаренко А. С. – К. : Радянська школа, 1973. – 508 с.
5. Макаренко Антон Семенович (1988 – 1939) // Українська педагогіка в персоналіях; у 2 кн.: навч. посібник – К, 2005. – С. 177 – 187.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. Посібник. / Мойсеюк Н. Є. – К., 2003. – 615 с.
7. Окса М. М. Макаренківська концепція в педагогіці: технологічний аспект / М. М. Окса // Професіоналізм педагога. – К., 2003. – С. 67 – 71.
8. Хомич В. Педагогічна професія і особистість вчителя в творчій спадщині А. С. Макаренка / В. Хомич // Завуч. – 2003. – № 3. – С. 3.

УДК 378.111:371.11

Д.О. Козлов

Сумський державний педагогічний університет

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ШКОЛИ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ

У статті здійснено аналіз наукових підходів до взаємопов'язаних понять “професійна компетентність особистості” та “управлінська компетентність майбутнього керівника школи”. Обстоюється думка, що управлінська компетентність майбутнього керівника школи – це динамічна категорія, що детермінована як соціальним замовленням суспільства, так і завданнями та ресурсами розвитку навчального закладу.

В статье произведен анализ научных подходов к взаимосвязанным понятиям “профессиональная компетентность личности” и “управленческая компетентность будущего руководителя школы”. Отстаивается мнение, что управленческая компетентность будущего руководителя школы – это динамическая категория, детерминированная как социальным запросом общества, так и задачами и ресурсами развития учебного заведения.

The analysis of scientific approaches to the associated concepts of professional competence of personality and administrative competence of future manager of school are under review. An idea that an administrative competence of future manager of school is a dynamic category, that determined both the social order of society and tasks and resources of development of educational establishment, is defended.

Постановка проблеми. Зміна соціально-економічної ситуації в Україні, нестабільність ідеологічних орієнтирів, поява нової нормативно-правової та фінансово-економічної бази діяльності закладів освіти неминуче ставить нове соціальне замовлення на керівника навчального закладу. Якісно інші вимоги до керівника школи продиктовано й зміною в освіті як суспільній галузі. Поява нової концепції в освіті, зміна управлінських технологій, перехід до децентралізованого управління, зорієнтованість на самостійність навчальних закладів актуалізують таку категорію, як професійна управлінська компетентність сучасного керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми управлінської компетентності керівника відображені у низці наукових досліджень. Варто відзначити, що

загальні основи педагогічного менеджменту розкрито у працях В. Береки, Т. Давиденко, Г. Єльнікової, Ю. Конаржевського, В. Маслова, Є. Павлютенкова, М. Поташника, В. Симонова, Є. Хрикова, Т. Шамової та ін. У працях В. Бондаря, Л. Даниленко, Л. Калініної, В. Олійника, Н. Островерхової, В. Пекельної, Є. Хрикова та ін. з'ясовано специфіку управлінської діяльності керівника освіти. Розвиток професіоналізму керівника в системі підвищення кваліфікації подано у працях О. Атласової, І. Гришиної, В. Кричевського, Є. Тонконової та ін. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, здійснених у галузі теорії і методики управління освітою, формування управлінської компетентності майбутнього керівника закладу освіти в системі професійної освіти поки що не повно відображено.

Мета статті – на основі аналізу наукових інформаційних джерел уточнити сутність та виокремити складові поняття “управлінська компетентність” майбутнього керівника школи.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що донедавна вітчизняні освітяни, аналізуючи готовність та здатність до певного виду діяльності, послуговувалися поняттями “професіоналізм” та “кваліфікація”. Сьогодні термін “кваліфікація” згідно з Лісабонською декларацією використовується для позначення посвідчення, сертифіката, диплома і та ін., які засвідчують успішне виконання певної освітньої програми в конкретній галузі [14, 85].

У педагогіці ж актуалізовані поняття “компетентність”, “ключові компетенції”, що пояснюється деякими причинами, зокрема [4, 57]:

1. Суттєві зміни в суспільстві, пошук нової концепції освіти, зорієнтованої на відтворення якостей особистості; мобільність, динамізм, конструктивність, професійна, соціальна та особистісно-побутова компетентності особистості.
2. Завдання модернізації загальної та професійної освіти, необхідність зробити її відповідного як до запитів особистості, так і до запитів суспільства.
3. Розвиток суспільних інформаційних процесів потребує реалізації якісно іншого підходу до конструювання змісту педагогічної освіти, здатного стимулювати майбутнього керівника школи до постійного самовдосконалення, рефлексії якості власної педагогічної діяльності, її самооцінки та корекції.

Поняття “компетентність” трактується як здатність особистості сприяти й відповідати на індивідуальні й соціальні потреби, комплекс взаємовідносин, цінностей, знань і навичок, здатність кваліфіковано виконувати завдання чи роботу.

На думку В. Адольфа, “професійна компетентність – це складне утворення, яке вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, які забезпечують варіативність, оптимальність й ефективність побудови навчально-виховного процесу” [1, 118]. Д. Савельєв вважає, що професійна компетентність може бути окреслена як здатність посадової особи успішно реалізовувати (вирішувати) завдання, які відносяться до її компетенції [12]. Близьким до такого тлумачення професійної компетентності є визначення В. Весніна, який окреслює професійну компетентність як здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно оволодівати новим знанням і швидко адаптуватися до змінних умов [3, 59].

В. Кричевський визначає професійну компетентність як сукупність певних ознак: наявність знань для успішної діяльності; усвідомлення значущості вказаних завдань для майбутньої професійної діяльності; набір операційних умінь; володіння алгоритмами вирішення професійних завдань; здатність до творчості у вирішенні професійних завдань [9, 67]. Дослідник виділяє чотири види професійної компетентності: функціональна (реалізація професійних знань), інтелектуальна (здатність до аналітичного мислення та комплексного підходу до виконання своїх обов’язків), ситуативна (діяльність залежно від професійної ситуації), соціальна (реалізація комунікативних та інтеграційних здібностей).

У контексті нашого дослідження важливим є узагальнення, здійснене С. Каплуном. Авторів вдалося виокремити та систематизувати підходи науковців до аналізу поняття “професійна компетентність” [7, 114]. Так, Л. Анциферова, Д. Завалишина, Є. Рибалко, О. Сімен-Сіверська, Н. Яковлева та інші розглядають професійну компетентність як особистісну характеристику, властивість особистості, особистісне новоутворення. А. Маркова, Н. Яковлева та інші тлумачать професійну компетентність як психічний стан особистості. У розумінні С. Дружилова, І. Климковича, С. Молчанова, В. Ягупова та інших професійна компетентність – це реалізація потреб фахівця, вирішення завдань професійної діяльності. Р. Ваврик, М. Варій, В. Косарев, Н. Лованова та інші вважають, що професійна компетентність – це готовність особистості до здійснення професійної діяльності. На думку В. Березової, О. Дубасенюк, Е. Есер, О. Шахматової та інших професійна компетентність – це високий рівень володіння знаннями, уміннями та навичками

Найбільша кількість тлумачень поняття “професійна компетентність” відноситься до досліджень у галузі професійної педагогічної компетентності. Так, Н. Кузьміна окреслює її як сукупність таких компонентів, як: спеціальна компетентність; методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок учнів; психолого-педагогічна компетентність; рефлексія професійної діяльності [10].

У розробці С. Дружилова виражено акмеологічну сутність поняття “професійна компетентність”. Учений вважає, що досягнення професійного успіху і професійної компетентності прямо пов’язані між собою, а професійне навчання можна розглядати лише як формування основ майбутньої професійної компетентності [6, 32 – 33]. Цікавим є подання С. Каплуна [7] етапів розвитку професійної компетентності (рис. 1).

Рис 1. Етапи формування професійної компетентності фахівця

У програмі “DeSeCe” компетентність визначено як здатність бути успішним в індивідуальних і соціальних потребах, діяти та виконувати поставлені завдання [8, 50]. У зарубіжній літературі у професійній освіті використовують ключові (або базові) і спеціальні компетенції. Базові компетенції передбачають сформованість початкового рівня здатності до

професійної діяльності. В. Антипова, К. Колесина, Г. Пахомова [2, 59] до системи ключових компетенцій відносять соціальну, когнітивну, комунікативну, загальнокультурну. Розкриваючи поняття “професійна компетентність” учителя, указані автори вважають за потрібне доповнити вищезазначений перелік такими професійно-педагогічними компетенціями: інформаційно-предметна та міжпредметна, психолого-педагогічна та науково-методична конструктивно-технологічна, операційно-педагогічна, рефлексивно-педагогічно, кваліметрична, креативна.

Важливим є питання щодо оцінювання сформованості професійної компетентності. Так, Т. Гущина у дисертаційному дослідженні виокремила критерії, за якими можна оцінювати сформованість такої якості, як професійна компетентність педагога [5]. Автор пропонує такі критерії:

1. Мотиваційно-цільовий – готовність та інтерес до професійного зростання, усвідомлення цілей і сутності управлінської діяльності, наявність мотивів пізнання, творчості.

2. Аксіологічний – усвідомлення цінності особистісного й професійного зростання; гуманістичні ціннісні орієнтації в галузі управлінської діяльності.

3. Когнітивний – наявність знань у галузі управлінської діяльності, необхідних умінь, гнучкість мислення, дослідницька культура.

4. Операційний – реалізація технології управлінської праці, володіння методами (активними) управлінської діяльності, інформаційно-аналітичні вміння.

5. Аналітико-рефлексивний – самоконтроль, рефлексія власної управлінської стратегії.

6. Індивідуально-творчий – творча активність, постійне самовдосконалення.

У контексті нашого дослідження цікавою є думка І. Гришиної та Ю. Подзюбанової [4] щодо ознак поняття “професійна компетентність” керівника школи. Автори виокремлюють:

- здатність до управлінської діяльності;
- готовність до виконання різноманітних управлінських функцій;
- професійно значущі вміння;
- професійно значущі якості особистості, які забезпечують управлінську діяльність.

Дослідження, здійснені під керівництвом Є. Тонконогої [13], дозволили

виявити важливі нові якості сучасного керівника школи, які характеризують його професійну компетентність, а саме:

- гуманітарна культура керівника;
- гуманістична орієнтація особистості до реалізації діяльності;
- системне мислення (системне бачення об'єктів управління, проблем школи, управлінських ситуацій);
- здатність до ефективних дій у нестандартних, нових педагогічних ситуаціях;
- володіння сучасними інформаційними технологіями;
- комунікативна культура керівника;
- здатність до інтеграції позитивно значущих компонентів історичного та сучасного досвіду.

Аналізуючи поняття “управлінська компетентність” керівника закладу освіти, Р. Шаповал у дисертаційній роботі [15, 7] зазначає, що це є інтегрованим особистісним утворенням педагога, що відображає єдність його теоретичної та практичної готовності до ефективного здійснення різноманітних управлінських функцій (інформаційно-аналітичної, мотиваційно-цільової, планово-прогностичної, організаційної, контрольно-регулятивної). Р. Шаповал наголошує, що управлінська компетентність керівника закладу освіти передбачає:

- спрямованість на здійснення управлінської професійно-педагогічної діяльності (гуманістичний світогляд, настанови на пізнання й розуміння людини, підтримання процесів розвитку особистості педагога та учня; особистісне прийняття цінностей педагогічного управління);
- сформованість мотивації до вдосконалення педагогічної майстерності, сукупності особистісно-професійних якостей (енергійність, діловитість, здатність до роботи з людьми, вимогливість до себе й інших, впливовість, толерантність, емпатія);
- наявність управлінських знань і вмінь, необхідних для практичного розв'язання завдань управління закладом освіти;
- розвиненість здатності до рефлексії й самоуправління [15].

Важливою є думка Є. Павлютенкова про те, що про компетентність директора школи можна судити за показниками ефективності його управлінської діяльності [11, 8]. Ми поділяємо думку автора про те, що ефективність управлінської діяльності – це комплексна характеристика

реальних результатів діяльності (інтегративного ефекту) з урахуванням відповідності цих результатів соціальному замовленню суспільства, концепції та завданням розвитку школи, а також з урахуванням ресурсних та часових обмежень.

Висновки. Аналізуючи визначення, наведені в науково-методичній літературі, констатуємо, що загальноприйнятої точки зору щодо поняття “управлінська компетентність” майбутнього керівника школи не існує. Поняття “управлінська компетентність” майбутнього керівника школи може розглядатись як динамічна категорія, що знаходиться в режимі розвитку. Управлінська компетентність майбутнього керівника школи детермінована конкретно соціальною ситуацією, в умовах якої здійснюється управлінська діяльність.

До перспективних напрямів подальшого вивчення проблеми формування та розвитку управлінської компетентності майбутнього керівника школи можна віднести виокремлення сутності її структурних компонентів, визначення показників і рівнів розвитку управлінської компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя : монография / Красноярский гос. университет. / В. А. Адольф – Красноярск : КрГУ, 1998. – 286 с.
2. Антипова В.М. Компетентностный подход к организации дополнительного педагогического образования в университете / В. М. Антипова, К. Ю. Колесина, Г. А. Пахомова // Педагогика. – 2006. – № 8. – С. 57 – 62.
3. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала : пособие по кадровой работе. / Веснин В. Р. – М. : Юристъ, 1998. – 96 с.
4. Гришина И. В. Развитие профессиональной компетентности руководителей школ в процессе повышения квалификации в межкурсовый период : уч.-метод. пособие. / И. В. Гришина, Ю. В. Подзюбанова. – СПб. : СПбГУПМ, 2003. – 180 с.
5. Гущина Т. Н. Формирование методической компетентности педагогических работников учреждений дополнительного образования в процессе повышения квалификации : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук. / Т. Н. Гущина – Ярославль, 2001. – 20 с.
6. Дружилов С. А. Обучение и стадии профессиональной компетентности / С. А. Дружилов // Непрерывное образование как условие развития творческой личности : сб. по матер. фестиваля педагогического творчества, (28 – 29 августа 2000 г.). – Новокузнецк : ИПК, 2001. – 174 с.
7. Каплун С. О. Професійна компетентність майбутнього офіцера тилу як об’єкт наукового аналізу / С. О. Каплун // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – С. 111 – 115.
8. Кожевников В. Поняття “компетентність” у педагогіці / В. Кожевников // Директор школи. Україна. – 2008. – № 5. – С. 50 – 54.
9. Кричевский В. Ю. Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ. / Кричевский В. Ю. – М. : Педагогика, 1987. – 212 с.
10. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности. / Н. В. Кузьмина,

А. А. Реан – СПб., 1993. – 412 с.

11. Павлютенков Є. М. Професійна компетентність директора школи / Э. М. Павлютенков // Управління школою. – 2007. – № 24. – С. 8 – 10.

12. Савельев Д. С. Материалы с семинарских занятий заместителя директора школы. / Савельев Д. С. – Ульяновск : ИПК ПРО, 1996. – 82 с.

13. Тонконогая Е. П. Директор школы в системе повышения квалификации : сб. науч. трудов / АПН СССР, НИИ ООВ. / Тонконогая Е. П. – М. : АПН СССР, 1983. – 91 с.

14. Чемерис І. Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності й компетенції / І. Чемерис // Вища освіта України. – 2006. – № 2. – С. 84 – 87.

15. Шаповал Р. В. Формування управлінської компетентності керівника дошкільного навчального закладу : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук. / Р. В. Шаповал – Х., 2009. – 20 с.